

Antoine de Saint-Exupéry

Visat núm. 17

(abril 2014)

per Ricard Ripoll

Ara fa setanta anys de la primera edició d'*El petit príncep* de Saint-Exupéry (traduït al català per Anna Casassas i Enric Casasses el 2003). Es tracta d'un llibre que ha conegut un èxit planetari: el més llegit, el més venut i el més traduït després de la Bíblia.

Com és possible que aquest petit llibre, que sembla un llibre ingenu, hagi tingut aquest èxit? Sens dubte perquè es tracta d'un text que permet una infinitat de lectures, que pot interessar tant els nens com els adults; tant aquells que no llegeixen gaire com els escriptors que cerquen matèria per construir una anècdota; tant aquells que no pensen gaire com els filòsofs que tenen set de conceptes. És un llibre que acontenta la gran majoria de lectors perquè té una força insospitada: posa un mirall al davant del lector perquè aquest s'hi pugui sentir còmode i, alhora, si ho vol, pugui veure en aquesta imatge invertida tot el potencial que té i aspiri a cercar allò més profund que és capaç d'oferir com a persona humana.

De fet, *El petit príncep* combina la moral dels contes, la força dels mites i els valors de qualsevol llibre de cavalleria. Ens porta a la essència de les recerques sagrades, a la recerca del grial, a les aventures iniciàtiques, a un món simbòlic que ens proposa, com els llibres d'autoajuda actuals, trobar el nostre propi camí a partir d'una introspecció permanent. El tema, tant per a l'adult com per al nen, és com tornar a casa després d'un llarg exili? I què ens pot aportar l'exili, en coneixements i en nous valors? Aquest és el tema de les primeres obres de la literatura: és el tema de l'*Odissea*. És també el tema de la literatura del grial: els cavallers que han de sortir a buscar aventures per tornar a seure a la Taula Rodona i contar les experiències que han viscut que, al capdavall, són experiències vitals. És també, en un altre ordre d'idees, el tema de la literatura infantil: d'*Àlicia al país de les meravelles* o de *Peter Pan*. La infantesa com a país perdut que cal recuperar.

L'obra de Saint-Exupéry

Tota l'obra de Saint-Exupéry, tret del llibre pòstum *Citadelle*, és una recerca dels límits a partir de l'experiència personal de l'autor on l'aviació, des dels inicis de l'Aeropostal fins a l'accident al Mediterrani, n'és la part central i fins i tot metafòrica: es tracta d'una obra que parla de la solitud, de la fraternitat, de la superació. Saint-Exupéry va nàixer en una família de la noblesa i tingué una infantesa feliç malgrat la mort prematura del seu pare. No fou un alumne molt brillant i després de no superar l'examen d'entrada a l'Escola Naval, decideix fer estudis de belles arts i arquitectura. Durant el servei militar esdevé pilot, el 1921, i el 1926 la companyia Latécoère (que després serà l'Aeropostal) el contracta per fer el transport del correu entre Toulouse i el Senegal. Més tard, el 1929, anirà cap a l'Amèrica Llatina. En paral·lel al seu treball de pilot comença a escriure els seus primers llibres. A partir de 1932 es dedica al periodisme i fa una sèrie de grans reportatges al Vietnam (1934), a Moscou (1935) i a Espanya (1936) que seran la base del seu llibre *Terra dels homes* publicat el 1939. Amb el començament de la guerra entra a formar part de l'exèrcit de l'aire

en un esquadro de reconeixement aeri. Amb l'armistici a França, se'n va cap als Estats Units i es converteix en una de les veus importants de la resistència. Desapareix el 1944 durant una missió de reconeixement fotogràfic sobre l'illa de Còrsega. L'any 2000 van trobar restes del seu avió.

Les seves novel·les presenten l'avió com a instrument de coneixement d'un mateix, el desig de trencar amb una vida monòtona, la fraternitat, la possibilitat de veure les coses a distància, la Terra des de l'avió, com una metàfora, el tema de la mort i, sovint, són un himne a la nit, aquella nit que desperta els records i ens invita a la meditació: *Courrier Sud* (1929),

Vol de nuit (1931), *Terre des hommes* (1939), on relata les seves vivències com a pilot i on fa el repàs de la seva vida com a aviador. En aquest llibre desenvolupa el seu pensament humanista. Hi parla de la mort, de l'amistat, de l'heroisme, de la recerca del sentit. Es publica als Estats Units el juny de 1939 a les edicions Reynald and Hitchcock. Serà de seguida tot un èxit de vendes. Després escriu *Pilote de guerre* (1942), història de la derrota francesa de juny de 1940 amb la divisió de França en dos blocs, i l'ocupació del país pels nazis, després de la signatura de l'armistici. Es publica primer als Estats Units el febrer de 1942, en francès i en anglès. És un homenatge als que sacrifiquen la vida per la llibertat, una mena de manifest d'una França que no accepta la derrota i la submissió al poder nazi.

El petit príncep es publica als Estats Units el 1943 en anglès i francès. La primera edició a França es publicarà després de l'alliberament i la mort de l'autor, el 1946.

Una doble lectura del text

El petit príncep presenta una estructura que manifesta una perfecta simetria, en vint-i-set capítols, precedits d'una dedicatòria i seguit d'un epíleg. El llibre es pot llegir segons dues hipòtesis: 1) Hipòtesi realista: es tracta d'una novel·la d'aventures, que narra la història d'un aviador que, després d'un problema mecànic amb el seu avió, es troba sol al desert i que, per la solitud, la manca d'aigua, la mort propera té un seguit d'al·lucinacions en les quals imagina un ésser fantàstic que el ve a veure, una mena d'àngel amb qui conversarà. Seria el punt de vista de l'adult. 2) Hipòtesi fantàstica: un aviador rep la visita d'un ésser d'un altre planeta que li explica les seves aventures. Seria el punt de vista del nen.

D'aquesta manera podem fer-ne un resum, integrant les dues hipòtesis: és la història d'un adult que, després d'un accident que el trastorna, recupera el nen que ha estat gràcies a la mediació d'un ésser sobrenatural que ha abandonat el seu planeta per iniciar una recerca de la veritat, de les coses autèntiques, i que anirà de planeta en planeta, cercant aquesta veritat, trobant-se amb personatges al·legòrics, que ens mostren els defectes dels adults: un rei que no tolera la desobediència, un vanitós que només pensa en ell i que l'admirin, tot i viure sol, un bevedor que beu per oblidar que té vergonya de beure, un home de negocis que es passa els dies comptant, un fanaler abocat a encendre i apagar un fanal perquè és la consigna, un geògraf que no té cap experiència del món que descriu en llibres immensos. El setè planeta que visita és la Terra on hi coneix diversos personatges, entre els quals una serp, una guineu i l'aviador el narrador del llibre.

Podríem dir que el llibre és una mena d'autoretrat de l'autor en adult-nen i en nen-adult: experiència de l'exili i experiència de l'amor no correspost. Saint-Exupéry és l'adult que protegeix el nen que té al costat i endins i, alhora, és el nen que educa l'adult, que el torna a les veritats i als valors de la infantesa.

Les simetries visibles apel·len d'altres simetries suggerides, segons la fórmula «L'essencial és invisible als ulls». La primera imatge del nen és una representació majestàtica, que ens remet a una història personal, i que ens indica l'origen d'aquesta imatge. Tota la família anomenava el petit

Antoine el «Petit rei Sol», pels seus cabells daurats, però aquesta denominació evoca Lluís XIV, el «Rei Sol». Ara bé, també podem pensar que aquest nen que no creix, com Peter Pan, té un lligam secret amb el germà d'Antoine, François, que mor amb quinze anys a causa d'uns reumatismes articularis. Antoine de Saint-Exupéry n'ha parlat molt poc, d'aquesta mort, però en *Pilot de guerra* comenta que ell, Antoine, tenia quinze anys quan morí el seu germà i sabem que era l'edat de François i no la d'ell, que aleshores en tenia disset. L'error no és casual: el petit príncep podria ser Antoine i podria ser, també, un homenatge al germà mort.

Saint-Exupéry, des de les primeres pàgines del llibre, ens convida a veure més enllà de les aparences i a imaginar una realitat alternativa, més rica i més enigmàtica, que ens parla i que ens determina. El 1942, l'autor es troba exiliat als Estats Units. Sabem que passa per un moment difícil, de depressió, a causa de la situació política però també per la seva situació personal en relació amb la seva dona, Consuelo. De fet, els seus editors americans li encarreguen d'escriure un llibre de contes per animar-lo i treure'l de la crisi que pateix. Ho planteja, doncs, com un conte però, a partir de la trobada amb la guineu, al capítol XXI, després de tot el periple per planetes diversos, quan ja visita la Terra, el text canvia radicalment de dimensió i s'allunya del conte per construir el mite. A partir d'aleshores el petit príncep ja no troba personatges humans, sinó animals simbòlics (la guineu, la serp), que li desvetllaran veritats eternes. El llibre comença com un conte, que s'interessa al destí d'un individu, i de seguida ateny el mite perquè tracta del destí de la humanitat.

Així doncs qui és el petit príncep?

Podem dir que és el jo interior que apareix quan ens qüestionem. És l'home profund que apareix quan sorgeix la crisi, és l'autor i és nosaltres mateixos.

Aquesta novel·la és un camí iniciàtic que comença amb una crisi: l'avaria al desert i que acaba amb la reparació de l'avió. Però veiem que aquesta trama superficial n'amaga una altra més profunda: aquesta avaria ens parla de l'home i de les dificultats que té amb l'amor i amb la resta de la humanitat. Els homes coneixen, al llarg de la vida, avaries personals i han de trobar la manera de reparar-les. El desert esdevé la metàfora del destret humà, d'aquesta angoixa existencial lligada a la pèrdua dels valors essencials. I el desert també és un lloc privilegiat per a la presa de consciència. És un lloc d'aïllament, de mort on les certeses ja no tenen cabuda. Lloc de pas, de recerca de l'essencial on l'home pot tornar a descobrir la seva interioritat per anar més enllà dels propis límits morals i físics.

I el bé més preuat al desert és l'aigua. El petit príncep, cap al final del llibre, després de trobar un pou perquè ell i l'aviador l'han buscat amb perseverança, diu «Tinc set d'aquesta aigua». No és l'aigua d'un pou típic del desert, sinó la d'un pou de poble, amb una politja, una galleda, una corda, que ens remet a la infantesa de l'autor. El que l'aviador i el petit príncep troben és un lloc de vida i, al mateix temps, una metàfora: la corda com un cordó umbilical que va a buscar en la profunditat de la Terra l'aliment per nodrir la consciència. La veritat es troba en l'aigua del pou de cadascun de nosaltres, però cal que l'anem a buscar, que estiguem convençuts que la trobarem, que la busquem amb tenacitat.

Conclusió

El petit príncep ens parla de saviesa, d'amor, del poder de la innocència enfront de la racionalitat adulta, de la recerca de la veritat, de les coses essencials a la vida..., tot això ho podríem resumir en una sentència del filòsof alemany Immanuel Kant a *Crítica de la raó pràctica*: «Dues coses m'omplen l'ànim de creixent admiració i respecte a mesura que penso i aprofundeixo en elles: el cel estrellat sobre meu i la llei moral a dins meu».

Aquest és l'ensenyament d'*El petit príncep*, entendre que la natura i la moral no poden viure sense la imaginació i que amb aquesta l'home pot arribar a superar qualsevol destret. La imaginació, per al petit príncep, és la base de qualsevol comunicació amb els altres. Quan descobreix l'eco diu: «Els homes no tenen imaginació. Repeteixen el que els dius». Això contrasta amb la frase que diu el petit príncep al guardaagulles: «Els nens són els únics que saben què busquen». I per què? Perquè saben perdre el temps amb una nina de drap que es converteix en una cosa molt important.

El petit príncep ens ensenya que «S'ha de buscar amb el cor» perquè «el llenguatge és una font de malentesos». «L'essencial és invisible als ulls». Finalment, la lliçó important del llibre és: «El que fa bonic el desert és que en algun lloc amaga un pou». És una lliçó de vida, quan Saint-Exupéry viu una situació complicada, amb una França ocupada i la seva dona lluny, ell exiliat als Estats Units, sense saber parlar anglès, sol, depressiu, ens mostra amb la metàfora del desert que la voluntat, la perseverança ens pot alliberar de qualsevol destret i ens pot obrir el camí de la felicitat. Però cal buscar-lo, aquest camí! El petit príncep està convençut que trobaran un pou, quan l'aviador ja no hi confia, i és aquest convenciment que els porta al pou.

L'aigua que hi troben és l'aigua de la vida, de la saviesa, de la transformació d'un mateix que permet «renàixer», superar-nos, anar cap endavant, i superar fins i tot la mort.

Per tant, *El petit príncep* és un llibre que, en un moment de filosofia existencialista (dominat per la figura de Jean-Paul Sartre), ens proposa una altra filosofia, on la imaginació ho pot tot.

Per això *El petit príncep* no és un conte. Té una dimensió còsmica. I proposa una tensió poètica que l'obre a l'universal: les dues històries imbricades, la del petit príncep i la de l'aviador, acaben formant-ne una de sola que ens parla de la superació de les crisis, de com afrontar la problemàtica humana i la solitud, i la resposta és amb la imaginació, i amb la recerca de la veritat que tots tenim a dins nostre.